

Jan Herben

Zlatými brýlemi

JAN HERBEN

ZLATÝMI BRÝLEMI

výbor z próz

2011

OBSAH

<i>Běžím domů</i>	7
<i>Ben Akiba</i>	10
<i>Historiograf</i>	19
<i>Kvartálník</i>	26
<i>Mezi zahrádkami</i>	34
<i>Mrzák</i>	36
<i>Na výměnce</i>	40
<i>Strýc Jordáněk</i>	42
<i>Svoboda bitky</i>	47
<i>Pekařík kontra Jaborník</i>	49
<i>Kus lunta</i>	53
<i>Za jednu noc</i>	59
<i>Co stojí vaša čest'?</i>	62
<i>Pan fořt</i>	67
<i>Žežulka</i>	71
<i>Helvítko</i>	74
<i>V taberně</i>	79
<i>Vesnický spisovatel</i>	85
<i>Trpké zklamání</i>	86
<i>Na dědině</i>	92
<i>Vysvětlivky</i>	99

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout z portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takového sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Cover © Richard Procházka, 2011

© Carpe diem, 2011

www.carpe.cz

Made in Moravia, Czech Republic, EU

ISBN 978-80-87195-67-3

BĚŽÍM DOMŮ

Běžím domů, a má mladost běží mi naproti.

Vůz jede zdoluhavou cestou pod svahem, a já chodníkem nadběhl jsem k větřákům. Má mladost běží mi naproti do kopce – je milá, sladká, třebaš neklidná. Vpíjím lačnými očima do sebe ten kousek kraje, který se kol dědiny prostírá přede mnou.

Mladost moje otevřela své dětské oči a vrhla na mne pohled lítostivý, vyčítavý a pohled ten mluvil: Ej, synečku, změnil ses. Již není tvá hlava plná bezstarostné svévole, srdce ztratilo oheň i pravdivost. Bylo ti líp, když jsi nosíval za kloboukem voničku z muškátu, když ti šili vyšívanou košilku a kupovali kordovanky s cinkavými podkovkami. Máš v hlavě přehršle cizích slov a srdce tvé nebije přirozeně. Jsi už učeným člověkem...

Objal jsem svou mladost a udusil jí výčitky na rtech.

Scházíme spolu od větřáků k dědině.

Vidím kostel; bílý, čistý kostelík s malinkými okny a tmavomodrou střechou. Když dávali zvony na novou věž, byl jsem právě ministrantem. Tenkrát jsem začal zvonit malým i velkým svátečním zvonem. Umíráčkem však jsem nesměl, a – já bych nechtěl podnes, abych pomáhal k slzám spolubratří svých! Zato tím velkým zvonem chtěl bych vždy volat na velkou mši osvěty. Té záliby nepozbyl jsem od doby ministrantství. Zvonit proti mračnům je pověra; zvonit proti duševním mračnům jistě není.

Kolem kostela je hřbitov. U hřbitova chybí však již velká brádkyně blízko bašty, ve které v noci sedávali vrátní. Je jí škoda. Tam na hřbitově pod nízkým akátem leží mnoho vrstevníků a vrstevnic, s kterými jsme se měli rádi, ještě než jsme chodili do školy.

Z rodiny naší odpočívá tam tříletá sestřička a bratříček, kterého jsem neznal. A přece vidím je v duchu oba, jak mne pozdravují a vítají.

Jdeme kolem cihelny vedle vrb – ba ne vrb, již jsou tam ovocné stromky nasázeny. Tam jsme pásávali husy a kladli pod vrbami oheň. – Potkáváme již lidi; poznávají mě a nepoznávají, ale všichni pozdravují: „Pochválen buď Ježíš Kristus – pěkně vítám.“ Říká se

zde Na drahách. Tady vjíždíme do dědiny. Už jsme v chalupách, a ty chalupy znám všechny. Jen některá má novou střechu nebo komín. Hledí na mne zasmušile, teskně a přece vlídně svými starými drobnými okny. V jedněch je plno muškátů, bazalek, fialek a rozmarýny, jiné jsou prázdné, tupé, bezvýznamné. Právě jako lidské oči. A již se blížíme k našemu. Hle, bílá chaloupka s modrou střechou, před ní dvě hrušky a jablůň, stranou studně na trávníku, který se táhne pod humna až k jezírku. Na něm stáda husí.

*A kam hledím, srdce mého výskne kus,
má mladost ze všech koutů vstříc mi letí,
má duše cítí mládí lehký klus...*

Mívali jsme kdysi výklenek přede dveřmi. Bývalo tak v celé dědině. A v tomto výklenku, kterému se říkalo žudr, bývaly v neděli besedy. Babičky a sousedky chodily k nám střídat tajemství. Bylo u nás Bratrstvo svatého růžence a naši stařeček byli „otcem růže“. A tak se u nás tajemství i jiných vystřídalo mnoho a mnoho a ne-jedno vypravování jsem si odtud navždy zapamatoval.

Seskočil jsem s vozu. Políbil jsem všem ruku, ale usednout nemohu. Musím vidět napřed všechny koutky, otevřít stolky, vkročit do zahrady za domem – a teprve blažen usedám mezi zahrádky, kde se někdy ten žudr klenul.

Viděl jsem výstavné paláce měst, vím, že jinde ve světě lidé žijí líp, i moudřejší a vzácnější jsou než tito moji drazí a toto rodné hnízdo moje, a přece toto hnízdo zde nade vše miluju. Tak člověk miluje vlast i chudou, zuboženou, kdyby všechny krásy a dary světa obklopovaly jej v cizině.

Je večer. Tichý červencový večer. Lidé se vracejí z polí, svítí a zvoní kosami, děti ženou husy z napášení, někde zpívají děvčata tesklivou melodií. Teď proniklo ke mně několik zlomků, srdečných, stěžujících si:

*Ešče sú hajníci,
co háj hlídat budú;
ešče sú šohajci,
co k nám chodit budú...*

Zpěv zanikl ve vsi, a již nic nedovede přerušit jakési tajuplné šero a posvátné ticho po práci. Člověku je sladko. Již dávno odzvonili Anděl Páně, ale já ještě sedím, pozoruji měsíc a hvězdy, jak se odrážejí v jezírku.

Sedám v duchu i pod tebe, ty starý topole, na břehu jezírka. Ve tvém stínu jsem sníval jako chlapec o své budoucnosti – kdybych byl velkým pánem, kdybych vysvobodil princeznu ze zakletého zámku... Dnes usedám v tichu večerním pod tebou a zase všechno bezstarostné dětství vrátilo se mi na mysl, moji druhové, sousedé, stará škola, hry i ta nevázanost a zvůle chlapecká.

1882

BEN AKIBA

Byl krásný začátek jara. Teplý větřík zavanul teprve jako na zkoušku, a již vracelo se k nám ptactvo, pole začala se prozelenávat a na návsi ozval se ruch. Tehdy přijel jsem domů. Strýc Filip Minářík zpozoroval zajisté ze svého větráka nad dědinou, že se blíží ke Staré Vsi naložený vůz. Vyšel na schody a porozuměv, co to, vrátil se asi opět do šalandy a poznamenal do kalendáře: „Dnes dne 26. dubna študent Jan Herben dojeli dom až z Prahy. Vezl jich mladý Mikšán s jedním koněm.“

Druhého dne sedím mezi zahrádkami. Ani jsem nezpozoroval, že se někdo přiblížil až k samým vrátkům. Zatím to strýc Mikuláš Kašuba s vnučetem na ruce a za nimi v patách pes Strakoš, kteroužto mrchu pamatuji ještě ze svých košilatých let. Strýc Kašuba, jak by se u nás řeklo, „sú chlap vysokej, že by s něma mohl ořechy rázet“ (v Čechách by se řeklo, že Pánbu naň ztratil míru), „sú kost' a kůža sice, ale svalnatej a ramenatej. Narodili se v ten rok, co vyhořel horní konec Staré Vsi, to jest roku 1829“. V tváři Kašubově hlavní rys je otevřenost, klid a nebojácnost; znamenati v některých tazích kolem úst jako něco nedůvěřivého, skeptického, snad i podšitě liščího, ale přímý úmysl a jistota v každém slově jsou nade všecko. Nebojí se, že slovem urazí; není rozpačit ve společnosti vyšší, nýbrž bude právě tak klidně mluvit s milostpánem, se správcem, s panáčkem jako s chudým vandrovním, hadrlákem a kolomazníkem. Nikdy nejde s hlavou sklopenou ani s tváří zamračenou.

Octnuv se u zahrádek, strýc Kašuba zakašlal. Pozdvihl jsem oči.

„Lele, pěkně vítám doma,“ podává mi ruku již přes branku, než jsem otevřel. „Vy teda jako laštůvky nesete nám jaro? No šak je ho potřeba. Tak to Vy? Já pořád už z dálavy hen (tamto) povídám si, keho to ale u Herbeňů mají, co tam sedí? Bylo vidět enom klobúk! Podívej se, Jozífku,“ mluví ke vnučeti, stavě kluka asi tříletého na lavičku mezi zahrádkami, „to sú pán až z Prahy.“

Kluk uměl už běhati, ale stařečkovi nestačil. Proto stařeček nesl ho v náručí. Když jsem mu takto byl představen, kluk nechtěl z rukou. Chytl stařečka kolem krku.

„Nono, co se bojíš,“ chlácholil jej strýc, „dyť ti nic neudělají.“ Kluk se konečně pustil krku, vyvalil na mne ulekaně hnědé oči, veliké jak holubí vejce, a nabírá. Myslí si nejspíše, že jsem žid nebo cigán, kterým se mu doma vyhrožuje, a že si ho vezmu do měcha.

Starý zatím hovořil: „Ná jak? Zdravej, zdravej? Jak jináč, pravda,“ přisvědčil si sám.

„Vy taky ještě jako paholek, silný a zdravý,“ pravím já.

„No, Pánbu tak ešče popřává, ale starost' přece samá nemoc. Už mně brada roste k zemi. Už si tak v duchu říkávám, co nebožtík Ščerba rádi notúvali:

*„Dyž sem já byl mládenečkem,
chodil sem si pod péřečkem,
a včil už su děda starý,
nemožu si přeplut brady.“*

Járku, a Vy pořád na učeňú? Pravda, učit se mosíme každej nepřestávaja, ale pořád ležet v knihách, k temu každej by neměl schopu. A co novýho? Co slyšet o vojně? Já říkám: My se tu nic nedovíme. Co už se dá do novin, to je to ostatní, ale vy v městě přece snád' věc (více) se zdovíte, než nám hlúpým sedlákom řeknú...“

Vypravoval sem nějaké zprávy z Bosny a Hercegoviny, co jsem věděl z denních listů.

„Náš Jakub,“ přerušil mne Kašuba, „je tam důle taky.“ Mínil tím mladšího syna. Strýc Kašuba má syna ještě druhého, Ondřeje; ale u Jakuba zůstal ve výměnce. „Snád' ho Pánbu uchrání. Stará aji mladá (žena i nevěsta) co chvíle poplakovávají. Já říkám: Neplačte, negdo tam mosí, ale všeckých nepostřílají. Je to lepší, než dybychme měli vojnu na krku jako rok šestašedesátej. Vojna bez šráků nejni, ale k cizímu plotu koňa vázat v čas vojny lepší než ke svému. A těšívám jich: Už noviny opisují, že temu bude konec. Pánbu dej!“

„Povídá se,“ potakám.

„Šlaka šlakovitýho, já sedím a mám jít do pola. Byl sem se podívat na trávníku po husách. Jozefe, kde sú naše babulky?“

Kluk, který ze mne nespustil oči, neboť brýle moje upoutaly všechnu jeho pozornost, vytáhl z úst mokřý prst a ukázal nazdařbůh: „Hen sú.“

Strýc Kašuba se zdvihl: „Pod', Jozífkú, půjdete se Strakošem dom, a stařeček půjdú na Lutryňky.“

„Půjdu s Vámi kousek,“ nabízím se, neboť s Kašubou hovořívám velice rád.

„Když je libost', já enom zaběhnu pro rozsívku. Trochu za Ondřejem poseju.“

Odešel.

K povaze strýcově náleží, že nic ho nepřekvapí tak, aby se zadivil, nic ho nevyruší z ledového klidu, aby ztratil rozvahu a zaklel. Jiný vykřikne: „Div divící“, strýc Kašuba podiví se prostým: „Lele“ (hlehle) nebo „Jojha“ a zarazí se málo překvapeným: „Nono.“ Je jako dub a „z dubů se těžko třísky ščípú“.

Strýc Kašuba má i rozhled po světě. Svět jest ovšem pojem neurčitý; hvězdáři znamená vesmír nekonečný, velebný a neobsáhlý; ba-bička venkovská by celý svůj svět koupila za groš; dětem je světem všecko, co leží za lesem, ale svět Kašubův prostírá se na všecko, co venkovan potřebuje. Víť o potentátech, o moři, o horách, které jsou stále sněhem pokryty, o dílech světa, o národech a rozličných mravech lidských. Na svět hledí zdravým smyslem a vykládá si všecko způsobem přirozeným. Některé jeho zásady však jsou podivuhodny. Když jsem byl kluk, hrůza na mne šla, když jsem Kašubu potkati měl, zvláště neměl-li jsem svědomí čistého. Zdálo se mi, že ve mně strýc čtú. V lásce jsem Kašuby docela neměl. Když jsem byl jednou bit, Kašuba přihodil se k tomu a dost málo mne nepolitoval, jak jiní lidé činí, nýbrž poštíval ještě matku: „Enom ho, řež ho, Běto; když se průtek neohne, strom bys neohnula. Kluk jak ořech, čím víc ho orá-žíš, tím lepší ovoce! Enom ho, řež ho!“

Jindy vykládával, že „dobré děti poznají se po tom, kolik zmrščků (prutů) se o ně ošlahá“. Zvláštní zásadu prohlásil Kašuba pro ministerstvo vyučování; zůstane však nejspíše nepovšimnuta. Když byla u nás totiž metla ze školy odstraněna, strýc Kašuba byl s tím zákonem dosti spokojen. Dokazoval však, že metla by přece ve školách zůstat měla; aby totiž, jakmile kluk „neco spáše, učitel mohl se sebrat a jít vyšlahat jeho tatovi a mamě“.

Ve Staré Vsi se říká, že „Kašuba popravujú celú dědinu“. A to je tak. Strýc pozoruje školní děti, chválí nebo kárá je sám; zpozoruje-li